

Milla Ström

Kehitysvammaisen asiakkaan toimijuuden tukeminen

Toimijuuden ja osallisuuden vahvistaminen arjessa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

17.3.2025

Tiivistelmä

Tekijä:	Milla Ström
Otsikko:	Kehitysvammaisen asiakkaan toimijuuden tukeminen
Sivumäärä:	22 sivua + 1 liitettä
Aika:	17.3.2025
Tutkinto:	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma:	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Ohjaajat:	Lehtori Ulla Saukkonen Lehtori Katja Ihamäki

Kehitysvammaisten henkilöiden toimijuutta ja osallisuutta heille kohdennetuissa asumisyksiköissä on tärkeää edistää kehitysvammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen turvaamiseksi sekä hyvinvoinnin parantamiseksi. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää kehitysvammaisten asiakkaiden omakohtaisia kokemuksia toimijuudesta ja osallisuudesta asumisyksikön arjessa. Tavoitteena oli myös tuottaa tietoa, jota Rinnekodit Mäntylä voi hyödyntää asumisyksikön toiminnan kehittämiseen.

Teoreettisena viitekehyksenä toimi käsitteet kehitysvammaisuudesta, toimijuudesta sekä osallisuudesta. Toimijuuden ja osallisuuden käsitteitä lähestyttiin erityisesti kehitysvammaisten henkilöiden näkökulmasta. Opinnäytetyö laadittiin laadullisen tutkimuksen tavoin. Aineistoa kerättiin teemahaastattelun avulla. Haastatteluihin osallistui neljä Rinnekodit Mäntylän asukasta.

Opinnäytetyön tuloksista nousi esiin toimijuuden toteutumista edistäviä tekijöitä, joita olivat erityisesti erilaisiin arjen toimintoihin osallistumisen mahdollisuus ja tekemisen kokeminen mielekkääksi. Lisäksi osallisuuden ja toimijuuden toteutumiseen vaikutti positiiviset vuorovaikutustilanteet saadun kannustuksen muodossa sekä kuulluksi tuleminen kokemukset.

Johtopäätöksenä voidaan pitää toimijuuden tukemiseen vaikuttavien tekijöiden toteutuminen asumisyksikössä. Kehittämistä yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen ja sen kautta toiminnan parantamiseen entistä enemmän voisi tulevaisuudessa jatkaa.

Avainsanat: kehitysvammaisuus, toimijuus, osallisuus

Tämän opinnäytetyön alkuperä on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

Abstract

Author: Milla Ström
Title: Supporting the agency of a disabled client
Number of Pages: 22 pages + 1 appendices
Date: 17th of March 2025

Degree: Bachelor of Social Services
Degree Programme: Social Services
Instructors: Ulla Saukkonen, Lecturer
Katja Ihamäki, Lecturer

Promoting the agency and inclusion of people with disabilities living in a housing unit is important to ensure that their rights are protected and well-being improved. The aim of this Bachelor's thesis was to decipher the experiences of agency and inclusion in daily life among clients with intellectual disabilities. Another objective was to produce information for Rinnekodit Mäntylä, a housing unit established for disabled people, about possible improvements for their services.

The theoretical framework of this thesis was based on three concepts which are disability, agency and inclusion. I approached the concepts of agency and inclusion from the perspective of individuals with disabilities. This Bachelor's thesis was carried out using a qualitative research approach. The research material was acquired by executing a semi-structured interview which included four participants from Rinnekodit Mäntylä.

The results from this Bachelor's thesis highlighted several factors that support the fulfilment of agency. Those include the opportunity to participate in various daily activities as well as experiencing them as meaningful and important. In addition, experiencing positive interactions such as encouragement and feeling heard was found to contribute in the promotion of agency and inclusion.

In conclusion, factors that proved to enhance the fulfilment of agency and inclusion occurred in Rinnekodit Mäntylä's daily life. Developing the services by adjusting them to consider individual needs even more could be the next step of improvement in the future.

Keywords: Disability, Agency, Inclusion

The originality of this thesis has been checked using Turnitin Originality Check service.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Rinnekodit Mäntylä	2
3	Kehitysvammaisuus	2
4	Toimijuus	4
4.1	Yksilöllinen toimijuus	5
4.2	Rakenteellinen toimijuus	5
5	Osallisuus	6
6	Toimijuus ja osallisuus asumisyksikön arjessa	7
7	Opinnäytetyön toteuttaminen	8
7.1	Tutkimuskysymys ja tavoite	8
7.2	Kohderyhmä	9
7.3	Teemahaastattelu	9
7.4	Aineiston keruu	10
7.5	Analyysimenetelmä	11
8	Aineiston analyysin tulokset	12
8.1	Tutkimukseen osallistuneiden taustaa	12
8.2	Temaattisen analyysin tulokset	12
8.3	Toiminnan merkitys arjessa	14
8.4	Toiminnan kehittäminen	15
9	Johtopäätökset	15
10	Eettisyys ja luotettavuus	17
11	Pohdinta	18
	Lähteet	20
	Liitteet	
	Liite 1. Haastattelurunko	

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä syvennyn kehitysvammaisten asiakkaiden toimijuuden tukemiseen ja pyrin selvittämään kehitysvammaisten asiakkaiden toimijuuden ja osallisuuden toteutumista asumisyksikön arjessa. Kehitysvammaiset henkilöt ovat haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassa, ja haluan selvittää ja tuoda esille tietoa sekä mahdollisia ratkaisuja siihen, kuinka kehitysvammaisten henkilöiden hyvinvointia ja positiivisia kokemuksia voidaan arjessa vahvistaa erityisesti toimijuuden ja osallisuuden kautta.

Suomessa kehitysvammaisia 16-64 vuotiaita henkilöitä on arvioitu olevan noin 0,8 prosenttia väestöstä (Mietola & Vehmas, 2022: 16; Westerinen 2018). Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla erilaisia tuen tarpeita on monia, ja niihin kaikkiin ei valitettavasti ole vielä pystytty vastaamaan. Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksia osallisuudesta ja toimijuudesta heidän omassa arjessaan, ja mahdollisesti hyödyntää saatuja tuloksia asumisyksikön toiminnan kehittämiseen, jossa he asuvat. Vammaispalvelulainsäädäntö on uudistunut vuoden 2025 alussa, ja sen keskeisiä tavoitteita ovat vammaisen henkilön osallisuuden sekä itsenäisen elämän toteutumisen edistäminen yhteiskunnassa (Sosiaali- ja terveysministeriö). Opinnäytetyössä toteuttamassani teemahaastattelussa keskityn samoihin teemoihin.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia turvataan YK:n vammaisyleissopimuksessa (2016) sekä lainsäädännössä esimerkiksi vammaispalvelulaissa sekä yhdenvertaisuuslaissa. Vammaispalvelulaissa muun muassa määrätään toteuttamaan vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä (Vammaispalvelulaki 1 §). Lainsäädäntö ja yhteiskunnassa vallitsevat asenteet kuitenkin kaipaavat vielä muutoksia, jotta vammaisten tarpeisiin voitaisiin kokonaisvaltaisemmin vastata. Kehitysvammaiset henkilöt eivät välttämättä hahmota heitä koskevia oikeuksia tai heihin liittyviä odotuksia samalla tavalla kuin valtaväestö, jonka takia on erityisen tärkeää toimijuuden ja osallisuuden toteutumisen kannalta tarkastella yhteiskunnan toimintamalleja kehitysvammaisten näkökulmasta (Teittinen, 2006: 57).

2 Rinnekodit Mäntylä

Yhteistyökumppanina opinnäytetyössäni toimii Rinnekodit Mäntylä, joka on yksi Rinnekodit Oy:n asumiseen keskittyvistä palveluyksiköistä. Se on aikuisille kehitysvammaisille ja autismikirjoon kuuluville henkilöille suunnattu asumisyksikkö, joka tarjoaa asiakkailleen tukea ja apua arjessa selviytymisessä asiakkaiden toimintakyvyn ja tarpeiden mukaisesti (Rinnekodit). Tuen muodot voivat olla monenlaisia vaihdellen asiakkaan fyysisestä avustuksesta sanalliseen ohjaukseen arjen eri rutiineissa. Jokaisen asiakkaan tuen tarve selvitetään ja heille tarjotaan siihen sopivaa ohjausta moniammatillisen tiimin voimin.

Rinnekodit Oy on yhteiskunnallinen yritys, joka toimii osana Diakonissalaitosta, ja sen alle lukeutuu useita eri hyvinvointia tukevia palveluita kuten asumisen sekä työllistymisen ja osallisuuden palveluita (Rinnekodit). Rinnekodit Oy on yksityinen sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottaja, joilta esimerkiksi hyvinvointialueet ostavat palveluita. Asiakkuus voi alkaa asiakkaan tai omaisen aloitteesta, jonka jälkeen vaaditaan vammaispalveluiden sekä Rinnekotien yhteistyötä asiakkuuden eteenpäin viemisessä. Palveluntarpeen arvioinnin jälkeen asiakkaalle laaditaan asiakassuunnitelma ja Rinnekodeilla on palveluita ympäri Suomea, ja he palvelevat noin 5000:tta asiakasta. Mäntylän yksikössä itsessään on 39 asiakaspaikkaa. (Rinnekodit).

Kiinnostus yhteistyöhön Rinnekodit Mäntylän kanssa alkoi, kun Rinnekodeilla työskennellessäni huomasin asiakasryhmän sekä Rinnekotien tavoitteiden ja arvojen kohtaavan opinnäytetyöni aiheen kanssa. Kehitysvammaisten tukeminen ja osallistaminen asiakaslähtöisellä ja kannustavalla työllä arjessa on mielestäni merkittävää, ja sen toteutumiseen ja laatuun on tärkeää kiinnittää huomiota, jotta asiakkaat voivat elää heidän näköistään, hyvinvointia ja itsenäisyyttä tukevaa elämää. Rinnekodeilla on lukuisia muitakin palveluita, jotka olisivat voineet sopia yhteistyökumppaniksi, mutta koen että erityisesti asumispalveluissa päästään lähelle asiakkaiden arkea ja siinä toteutuvaa toimijuutta.

3 Kehitysvammaisuus

YK:n laatimassa vammaisyleissopimuksessa (2016) vammaisuus määritellään pitkäaikaisena ruumiillisena, henkisenä, älyllisenä tai aisteihin liittyvänä vammaana, joka voi estää henkilön osallistumisen ja vuorovaikutuksen yhdenvertaisella tavalla yhteiskuntaan. Kehitysvammaisuus voidaan lääketieteellisesti määritellä vaikeutena ymmärtää ja

oppia uusia asioita joko synnynnäisen sairauden, raskausaikaan tai synnytykseen liittyvien vaikeuksien tai myöhemmin elämässä kehittyneen sairauden tai vamman takia. Kehitysvamma vaikuttaa henkilön kykyyn sopeutua ympäristöön, kommunikoida ja suoriutua arjesta ja sen hallinnasta. (Terveyskirjasto, 2021.) Vammaisuutta on määritelty kauan lääketiedettä painottaen, mutta sen rinnalla vammaisuutta on alettu tiedostamaan yhteiskuntatieteellisten tutkimusten kautta, joihin voidaan yhdistää kokemuksellisuuden merkitys (Teittinen, 2006: 34-35). Lääketieteellinen näkökulma tarjoaa paljon olennaista tietoa, jonka kautta voidaan ymmärtää vammaisuutta ja sen ilmentymistä. Se ei kuitenkaan yksinomaan riitä, jos halutaan tarkastella ihmistä kokonaisvaltaisesti.

Kehitysvammaisten henkilöiden asema suomalaisessa yhteiskunnassa on edelleen laajemman tarkastelemisen tarpeessa. Kehitysvammaiset henkilöt voivat kohdata monenlaisia esteitä toimiessaan osana yhteiskuntaa ja sen luomia vastuita ja normeja, jolloin rajoitteet ja esteet syntyvät ympäröivässä yhteiskunnassa, eivätkä johdu ainoastaan henkilön omista ominaisuuksista ja kyvyistä (THL, 2023b). Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen (2023b) mukaan kehitysvammaisuutta voidaan lähestyä myös sosiaalisesta näkökulmasta, eli vammaisuus voidaan käsittää henkilön suhteena ympäröivään yhteiskuntaan sen sijaan että se nähtäisiin täysin erillisenä ilmiönä.

Viime vuosikymmenen aikana ollaan herätty näkemään kehitysvammaisuus sosiaalisena ilmiönä, eikä niinkään medikalisoituna haittana. Sosiaalisen vammaistutkimuksen mukaan vammaisuus on niin sosiaalinen, poliittinen kuin kulttuurinen ilmiö, jonka tavoitteena on saada aikaan muutosta yhteiskunnassa, jossa kaikkia ei kohdella tasavertaisesti (Teittinen; Leskelä, 2006: 72). Lukuisat vammaisaktivistit, järjestöt ja muut puolesta puhujat ovat olleet monin tavoin mukana edistämässä sosiaalisen vammaistutkimuksen näkökulmaa. Tämän näkökulman tarkoituksena on haastaa yhteiskunnassa vallitsevaa ajatusta normaaliudesta. (Teittinen; Katsui 2006: 88).

Tämän lähestymistavan kautta voidaan mahdollisesti lähteä purkamaan vammaisten henkilöiden kokemaa kuormitusta yhteiskunnan luomasta paineesta heitä kohtaan, ja siirtää vastuuta pois yksittäisistä henkilöistä. Vammaisuuden sosiaalisen mallin voidaankin ajatella olevan purkamassa lääketieteellistä mallia, jossa vammaisuus nähdään vahvasti hyvin pitkälle ruumiillisena erilaisuutena (Hautala & Kivistö & Tarvainen & Teittinen 2021: 9-10).

Pitkään kestäneen kehitysvammaisten marginalisaation tuloksena monen kehitysvammaisen henkilön toimintakyky voi ilmetä tasolla, jolla on vaikeaa itsenäisesti ilmaista haluaan osallistua tai vaatia toisenlaista kohtelua (Humalisto & Mesiäislehto & Katsui 2024). Tällöin on tarpeen tukea kehitysvammaisten toimijuuden vahvistamista ja osallistamista. Kokemukset vammaisuudesta ja osallisuudesta yhteiskunnassa voivat olla ihmisten kesken erilaisia. Oli kyse lääketieteellisestä diagnoosista tai yhteiskunnan asenteiden muokkaamista yksilöllisistä kokemuksista, kehitysvammaisten oikeuksien toteutuminen on aivan yhtä tärkeää, ja tarpeellisen tuen antaminen välttämätöntä, jotta jokainen ihminen saa mahdollisuuden osallistua ja toteuttaa itseään oman kapasiteettinsa mukaan sekä kokea aitoa kuuluvuuden ja pystyvyyden tunnetta.

4 Toimijuus

Toimijuus voidaan ymmärtää henkilön omina psyykkisinä voimavaroina, joita voivat olla esimerkiksi pystyvyyden tunne, päätöksenteon mahdollisuus sekä asioiden kokeminen merkittävänä. Se voidaan vastapainona nähdä myös henkilön ja tämän ympäristön välisenä suhteena, jossa ympäristön eri tekijät ja vuorovaikuttaminen mahdollistavat asiakkaan itsenäisen ja oman näköisen toiminnan. (Jyrkämä, J. 2008) Toimijuutta voi rajoittaa esimerkiksi fyysinen ympäristö ja siinä liikkuminen, avun tarvitseminen muilta ihmisiltä sekä informaation saaminen ja sen ymmärtäminen. Toimijuuden toteutumiseen vaikuttaa näiden kaikkien tekijöiden yhteissumma. Monipuoliset kokemukset elämässä ohjaavat toimijuuden toteutumista, sillä toimijuus voidaan nähdä prosessina, jossa yksilön sisäiset resurssit ja kokemukset kietoutuvat ympärillä oleviin rakenteisiin. (Ojala & Palmu & Saarinen 2009: 27.)

Lähestyessäni toimijuutta tässä opinnäytetyössä jaan sen karkeasti kahteen osaan: Yksilölliseen toimijuuteen ja rakenteelliseen toimijuuteen. Yksilölliseen toimijuuteen muokautan henkilön sisäisiä tekijöitä, joita ovat esimerkiksi omat toimintavalmiudet, minäpystyvyyden tunne sekä merkityksellisyyden kokemukset. Rakenteellisella toimijuudella tarkoitan toimijuuteen vaikuttavia ulkoisia tekijöitä, joita voivat olla henkilön yhteiskunnallinen asema, toimintaympäristön vaikutukset sekä palveluiden toimivuus. Yksilöllisen ja rakenteellisen toimijuuden yhteissumma mahdollistaa kokonaisvaltaisen toimijuuden toteutumisen asiakkaan elämässä. Toimijuutena voidaan siis pitää sitä, kuinka ihmiset vaikuttavat elämänsä kulkuun omien valintojensa ja toimintojensa kautta, joita sosiaalinen ympäristö heille mahdollistaa. (Vanhalakka-Ruoho, 2014: 193.)

4.1 Yksilöllinen toimijuus

Toiminta ja toimijuus ovat toisiinsa vahvasti kytkeytyneitä, koska toiminta edellyttää toimijaa tai ihmisiä, jotka toimivat yhdessä toimijoina. Nämä tarkoittavat käsitteinä eri asioita, mutta sen sijaan että toimijuus käsitteellistettäisiin omaan toimintakykyyn liittyvinä uskomuksina, toimijuus voidaan tiedostaa näkyvänä käyttäytymisenä, joka sisältää erilaisia taitoja. Tähän käyttäytymiseen liittyy tietoisia ja tiedostamattomia prosesseja, sisäisiä ja ulkoisia voimavaroja ja sosiaalisia merkityksiä. (Vanhalakka-Ruoho 2015: 49).

Amartya Sen ja Martha Nussbaum (1993) ovat tutkineet toimintavalmiuksien teoriaa, ja sen lähtökohtia ovat olleet Aristoteleen käsitykset ihmisen toiminnasta. Heidän mukaansa ihmisen hyvinvoinnilla on yhteys oman olemisensa laatuun ja mahdollisuuksiin toimia niissä instituutionaalisissa olosuhteissa, joissa hän elää. Voidaan siis todeta, että ihmisellä on yksilöllisten toiminnallisten valmiuksiensa perusteella erilaisia mahdollisuuksia toimia ja saavuttaa itselleen merkittäviä asioita. Ihmisen hyvinvointi rakentuu toimintavalmiuksien teoriassa hänen saavuttamistaan toiminnoista, joissa on kokonaisvaltaisesti kyse mahdollisuuksista tehdä ja olla. (Nussbaum & Sen, 1993.)

Vaikeammin vammaisten henkilöiden kohdalla he saattavat tarvita jatkuvaa tukea kommunikoimiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen, jolloin heidän toimintavalmiutensa ja sitä kautta myös toimijuutensa rajoittuu sen mukaan, kuinka paljon resursseja työntekijöillä tai palvelulla on tarjota. Näin ollen suomalainen kehitysvammahuolto ja palvelujärjestelmät kaipaavat vielä muutosta, jotta vammasta tai toimintavalmiudesta riippumatta jokainen saisi mielekkään, omannäköisen elämän. (Mietola & Vehmas, 2022: 188-189.) Huomion kiinnittäminen asiakkaiden toimijuuden tukemiseen arjen jokapäiväisessä toiminnassa voi osaltaan edesauttaa tätä.

4.2 Rakenteellinen toimijuus

Asumisen turvallisuudesta ja esteettömyydestä sekä saavutettavien toimintaympäristöjen ja toimivien palveluiden huolehtimisesta voidaan ajatella, että ne ovat keskinäisiä itsenäisen elämän edellytyksiä. (Anttila & Konttinen & Nurmi-Koikkalainen & Valjakka 2013: 34). Näiden toteutuessa yksilölle parhaalla mahdollisella tavalla myös toimijuus mahdollistuu, sillä asiakkaalla on tilaa ja työkaluja oppia toimimaan itsenäisemmin ja oman tahdon mukaan. Vammaisille asukkaille tarkoitettussa asumisyksikössä tähän tulee kiinnittää erityisesti huomiota, jotta asukas pääsee kehittämään omaa elämäntään itselleen sopivalla tavalla.

Toimijuuden käsitteen kautta on mahdollista havainnoida valtajärjestelmiä, instituutio-naalisia käytäntöjä ja yhteisöjen sisäisiä dynamiikkoja (Ojala & Palmu & Saarinen, 2009: 16). Ne tuottavat toimijuudelle paikkoja toteutua yksilötasolla. Kun toimijuutta tarkastellaan asumisyksikön arjessa, voidaan pohtia rutinoituneita tapoja, asukkaiden välisiä vuorovaikutussuhteita sekä yhteisön niin kutsuttuja sääntöjä tai toimintamalleja, ja kuinka ne heijastuvat yksilöiden toimijuuden toteutumiseen. Mietolan ja Vehmaksen (2022) toteuttamassa tutkimusprojektissa käy ilmi, kuinka mahdollisuudet sosiaalisuuteen voivat riippua asumisyksiköiden resursseista ja asumisyksikköön muodostuneesta toimintakulttuurista. Työntekijöiden käsitys asukkaiden toimintakyvystä löytää merkitystä sosiaalisista suhteista määrittää paljon sitä, millaisia toimintatapoja pidetään normaaleina ja hyväksyttävänä. (Mietola & Vehmas, 2022:120-121.)

5 Osallisuus

Osallisuudella tarkoitetaan ihmisen ja yhteisön välistä suhdetta, jossa ihminen toimii osana ja kokee olevansa osa kyseistä yhteisöä. Osallisuuden edistäminen voidaan pohjimmiltaan tulkita ihmisen kasvun tukemisena yhteisöjen jäsenenä (Nivala & Ryyänen, 2019: s. 138-139.) Kivistön mukaan osallisuus voidaan samanaikaisesti nähdä niin yksilöllisyyden kuin yhteisöllisyyden tunnistamisena ja tunnustamisena (Kivistö, 2014: s. 48).

Osallisuus ei voi siten tapahtua pelkästään yksilön omasta toimesta, vaan se on myötävaikutusta yksilön ja muiden yhteisön jäsenten kanssa siten, että jokainen kokee henkilökohtaisesti osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta, samalla luoden samankaltaisia tuntemuksia muille vuorovaikuttamalla ja toimimalla yhteisön jäsenenä. Kuuluminen yhteisöihin voi tapahtua esimerkiksi opiskelun, työn tai harrastuksien kautta, joissa ihminen pääsee vaikuttamaan ja toimimaan (Kivistö, 2014: s.49). Osallisuus on siis moniulotteinen käsite, jota voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta ja eri lähikäsitteiden tukemana.

Osallisuuden toteutuminen kehitysvammaisten kohdalla voi vaatia ulkopuolisen, usein läheisten ja ammattilaisten tukea, jotta he pääsevät osaksi yhteisöjä sekä löytävät sopivat keinot kommunikoida ja toimia muiden kanssa. Esimerkiksi harrastusten, päivätoiminnan tai työn kohdalla kehitysvammaisilla voi olla suuri palveluverkosto, jossa eri henkilöt hoitavat ja mahdollistavat osallistumista eri toimintoihin. Osallistuminen itses-

sään ei riitä osallisuuden toteutumiseen, mutta tieto mahdollisuuksista, joihin voi osallistua sekä erilaiset kokemukset luovat osallisuuden tunnetta sen rinnalla (Kivistö, 2014: s. 57). Osallisuus ei siis saa olla pelkkää aktiivisuutta vaativaa osallistumista vaan osallisuuden on toteuduttava myös niin, että henkilö voi tuntea olevansa osallinen johonkin ilman että vaaditaan erityisponnisteluja (Hiilamo & Saari; Teittinen, 2010: 254).

vammaisuuden poliittisessa mallissa vammaisen henkilö nähdään kansalaisena potilaan, asiakkaan tai kohteen sijaan, joka mahdollistaa osallisuutta ja ja motivoi toimimaan oikeuksien puolesta. Myös YK:n vammaisyleissopimuksessa korostuu vammaisten ihmisten kansalaisuus sekä siihen kytkeytyvä oikeus syrjimättömään, yhdenvertaiseen ja saavutettavaan osallisuuteen. Osallisuutta voidaan toteuttaa positiivisella erityiskohtelulla (Hautala & Kivistö & Tarvainen & Teittinen; Kivistö & Hokkanen, 2021: 173)

Monet selvitykset ovat osoittaneet, että vammaisten ihmisten oikeuksien ja osallisuuden toteutumisessa on puutteita, ja niitä tulisi kehittää esimerkiksi mahdollistamalla aito kuuleminen. Kehitysvammaisen asiakkaan kuulemiseen tulisi varata riittävät resurssit, aikaa sekä aitoa kiinnostusta selvittää asiakkaan näkemykset. (Hautala & Kivistö & Tarvainen & Teittinen; Martin & Romakkaniemi, 2021: 205.)

Yhteiskunnan muuttuessa ja ajan kuluessa asiakkaan asema on muuttunut pikku hiljaa toiminnan kohteesta toimijaksi, tai ainakin entistä vahvemmaksi osalliseksi omassa asiassaan. Osallisuus voidaan siis tulkita tärkeäksi osaksi toimijuuden prosessia. Osallistavassa kehityksessä asiakas tulee tulkituksi oman tilanteensa asiantuntijaksi ja aktiiviseksi toimijaksi. (Hautala & Kivistö & Tarvainen & Teittinen; Kivistö & Hokkanen, 2021: 184-185.) Osallisuus ja toimijuus muodostavat ikään kuin kehän, jossa osallisuus ei voi täysin toteutua ilman toimijuutta, eikä toimijuus pääse täyteen potentiaaliinsa ilman osallisuutta.

6 Toimijuus ja osallisuus asumisyksikön arjessa

Asumisyksiköt voivat olla joillekin kehitysvammaisille henkilöille ainoa yhteisö, jossa heillä on mahdollisuus sosiaalisiin suhteisiin ja kanssakäymiseen. Vaikka päivätoimintakeskukset tai muut palvelut tarjoaisivatkin mahdollisuuden sosiaaliseen vuorovaikutukseen, asumisyksiköt ovat erityisesti vaikeasti kehitysvammaisten tai suppean sosiaalisen verkoston omaavien pääasiallinen sosiaalinen yhteisö siksi, että he viettävät

suurimman osan ajastaan siellä. (Mietola & Vehmas, 2022: 107.) Tästä johtuen on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota asiakkaan arkeen asumisyksikössä, ja huomata millaiset asiat voivat edesauttaa asiakkaan osallisuuden ja sitä kautta myös toimijuuden toteutumista.

Osallisuuden ja toimijuuden tukemiseen voi vaikuttaa ulkopuolisen näkökulmasta lukuisin eri tavoin. Se voi lähteä asukkaan mielipiteen kysymisestä arkisissa asioissa kuten aamupalan valinnassa, kannustamalla osallistumaan yhteiseen tekemiseen tai kehittämällä pienissäkin onnistumisissa. Vuorovaikutuksellisuus on yksi tärkeistä osista toimijuuden toteutumisessa. Vuorovaikutuksen kautta voidaan havaita, millainen suhde asukkaalla ja työntekijällä on, joka puolestaan voi kertoa millaisia mahdollisuuksia toimijuudelle ilmenee tämän suhteen kautta. (Jyrkämä, 2008, 196.)

Erilaisten vaihtoehtojen mahdollistaminen arkisiin toimintoihin lisää tilanteita, joissa toimijuutta voi vähitellen vahvistaa. Esimerkiksi antamalla asiakkaalle tilaa kokeilla tehdä asioita omalla tavalla suorien ohjeiden antamisen sijaan voidaan tukea toimijuuden prosessin etenemistä. Jotta asiakas voi vaikuttaa omaan toimintaansa, tulee hänellä olla tarvittava määrä tietoja, taitoja ja muita resursseja, kuten ohjaajalta saatu tuki (THL, 2023a: 21). Olisi tärkeää olla kärsivällinen ja pitkäjänteinen, sillä prosessit voivat olla pitkään kestäviä. Luomalla kaikissa vuorovaikutustilanteissa positiivisia kokemuksia asiakkaan kanssa ja vahvistamalla tämän itsevarmuutta ja merkityksellisyyden kokemuksia voidaan mahdollistaa rohkeus ja halu toimia itsenäisemmin ja tehdä enemmän omia päätöksiä (THL, 2023a: 21).

7 Opinnäytetyön toteuttaminen

7.1 Tutkimuskysymys ja tavoite

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Kuinka kehitysvammaisen asiakkaan toimijuutta voidaan tukea asumisyksikön arjessa?
2. Millaisia toimijuuden ja osallisuuden kokemuksia kehitysvammaisilla asukkailla on omassa arjessa?

Opinnäytetyöni tarkoituksena on haastattelujen pohjalta selvittää kehitysvammaisten asiakkaiden toimijuuden toteutumista ja osallisuuden kokemuksia sekä mahdollista kehityksen tarvetta. Tutkimuksessa selvitetään samalla mitkä tekijät ja keinot arjessa vaikuttavat toimijuuden ja osallisuuteen kokemiseen, ja kuinka niitä voidaan sosiaalialalla hyödyntää mahdollisesti enemmän. Haastattelut toteutetaan yhteistyössä Rinnekodit Mäntylän kanssa.

7.2 Kohderyhmä

Kohderyhmä on rajattu Rinnekodit Mäntylän asukkaista kehitysvammaisiin henkilöihin, joiden toimijuuden ja osallisuuden kokemuksia oli mahdollista selvittää tavanomaisilla tutkimusmenetelmillä, tässä tapauksessa haastattelulla. Tässä viitataan puheen ymmärtämiseen ja kykyyn olla vuorovaikutuksessa sanallisen keskustelun avulla. Kohderyhmän henkilöt ovat asumisessaan tukea ja apua tarvitsevia aikuisia henkilöitä. Asumisyksikön työntekijät kartoittivat etukäteen alustavasti halukkaita osallistujia, mutta tavoitin kohderyhmään kuuluvat henkilöt vieraillemalla asumisyksikössä ja kysymällä heiltä halukkuuttaan osallistua. Lopullinen otos oli 4 haastateltavaa.

7.3 Teemahaastattelu

Tässä opinnäytetyössä toteutin laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen teemahaastattelun muodossa. Kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan tutkimusmenetelmää, jossa tutkimukseen osallistuvat henkilöt kertovat vapaamuotoisesti näkemyksiään tai kokemuksiaan tutkimusaiheeseen liittyen (Tilastokeskus).

Teemahaastattelulle ominaista on jakaa käsiteltävät aihealueet eri teemoihin, ja teemoittain kerätä aineistoa vapaamuotoisesti keskustelemalla haastateltavan kanssa. Teemahaastattelut ovat luokiteltu vapaamuotoisemmaksi tutkimusmenetelmäksi kuin strukturoitu haastattelu, mutta kohderyhmän kannalta päätin lisätä teemahaastatteluun enemmän rakennetta. (Hirsjärvi & Hurme, 2022.) Päätin itse käyttää haastattelussa valmiiksi mietittyjä kysymyksiä, joiden tarkoituksena on ohjata haastattelun kulkua, mutta kuitenkin sallien vapaata keskustelua. Teemat auttavat kerätyn aineiston jäsentämistä ja analysointia, jonka lisäksi se selkeyttää haastattelun rakenteellista kulkua, jonka koken tukevan myös kohderyhmän osallistumista.

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole löytää tietoa siitä, kuinka usein tai miten laajasti jokin ilmiö esiintyy. Pikemminkin tavoitteena on tuoda esiin erilaisia näkökulmia

tutkittavasta aiheesta. (Juuti & Puusa, 2020: 21.) Valitsin laadullisen tutkimuksen tutkimustavakseni, sillä tutkittava ilmiö, tässä tapauksessa kehitysvammaisten asiakkaiden toimijuuden ja osallisuuden toteutuminen arjessa, voi vaihdella ja näyttää jokaisen yksilön kohdalla erilaiselta. Näin ollen yksittäisten tapausten tarkastelu syvemmin rajatussa ympäristössä toimii tässä tutkimuksessa paremmin.

7.4 Aineiston keruu

Opinnäytetyö on toteutettu laadullisena tutkimuksena, jonka aineiston keruumenetelmänä toimii teemahaastattelu. Ennen haastatteluita kartoitettiin alustavasti kiinnostuneet osallistujat Rinnekodit Mäntylän ohjaajien toimesta, jonka lisäksi vielä haastattelu-päivänä valikoitiin halukkaat asukkaiden joukosta. Haastateltavia oli yhteensä neljä. Osallistujilta pyydettiin suullinen ja kirjallinen suostumus sen jälkeen, kun tutkimukseen ja suostumukseen liittyvät asiat oltiin käyty osallistujan kanssa yhdessä läpi.

Haastattelut pidettiin Rinnekodit Mäntylän tiloissa, jotta asiakkaat pystyvät osallistumaan esteettömästi heille ennestään tutussa paikassa. Tämä voi lisätä osallistujien mukavuutta ja vähentää jännitystä haastatteluun osallistumisesta. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Jokainen haastattelu tapahtui osallistujan omassa asunnossa heidän suostumuksellaan sallien osallistujille turvallisen tilan, jossa he voivat itse päättää asetelun, jossa haastattelu toteutetaan. Jokaisessa haastattelussa istuimme vierekkäin tai vaihtoehtoisesti viistossa. Tämä asetelma mahdollistaa samanarvoisuuden tunteen, kun keskustelu tapahtuu osallistujan ehdoilla ja samalla purkaa helposti virallisuutta tai painostavalta tuntuvaa ilmapiiriä, joka voisi syntyä suoraan vastakkain keskustellessa.

Haastattelut kestivät keskimäärin 10-15 minuuttia. Haastattelu jakautui kolmeen teemaan, jotka ovat oma arki, toimijuus ja osallisuus. Kaikki teemat pitivät sisällään kaksi kysymystä, joiden lisäksi esitin osallistujasta riippuen jatkokysymyksiä aiheesta tarkentaakseni saatuja vastauksia tai saadakseni lisää informaatiota. Haastattelun alussa kysyin taustakysymyksinä haastateltavien omia kokemuksia Rinnekodit Mäntylässä asumisesta viihtyvyyden ja yhteisöllisyyden näkökulmasta. Lisäksi lopussa kysyin vielä jokaiselta osallistujalta haluavatko he vielä lisätä tai kertoa jotakin. Kaikki haastattelut nauhoitettiin, jotta tulosten luotettavuutta voidaan parantaa. Nauhoitettu aineisto litteroitiin kirjalliseen muotoon.

7.5 Analyysimenetelmä

Laadullisessa tutkimuksessa halutaan ymmärtää tutkittavien henkilöiden kokemuksia, näkökulmia ja ajatuksia jonkin ilmiön ymmärtämiseksi. (Juuti & Puusa, 2020: 1-6) Lähestyn laadullista tutkimusta tässä opinnäytetyössä Induktiivisesta näkökulmasta, eli analyysimenetelmä on aineistolähtöinen Laadullinen tutkimus mahdollistaa yksittäisten henkilöiden tai ryhmien äänen saamisen kuuluviin (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tämä antaa mahdollisuuden tarkastella ja tulkita syvemmin jotakin ilmiötä.

Analyysimenetelmänä toimii tematisaatio eli temaattinen analyysi, jonka tarkoituksena on tunnistaa aineistosta erilaisia teemoja, kuten toistuvia käsitteitä, kokemuksia tai ilmiöitä. Teemoja tulkitaan ja niistä tehdään johtopäätöksiä peilaten niitä esimerkiksi teoreettiseen viitekehykseen. (Braun & Clarke, 2006: 79.) Temaattisen analyysin vaiheita ovat aineiston läpikäyminen, koodaus, koodien ryhmittely teemoihin sekä teemojen nimeäminen ja niiden kuvailu. Ensin haastattelut käydään tarkasti läpi, jonka jälkeen niistä tunnistetaan tutkimukselle oleellisia, toistuvia kohtia. Tämän jälkeen koodit lajitellaan omiin ryhmiin esimerkiksi taulukon avulla, muodostaen teemoja. Teemat nimetään niiden sisältöihin sopiviksi ja niihin määritellään johdonmukaiset kuvaukset. (Braun & Clarke, 2006: 87-93.)

Aloitin aineiston analyysin litteroimalla nauhoitetut haastattelut, muuttaen ne kirjalliseen muotoon. Poistin tässä vaiheessa aineistosta myös kaikki ylimääräiset, tutkimukselle epäoleelliset kohdat. Tämän jälkeen luin aineiston läpi tarkasti useamman kerran ja kirjasin itselleni ylös siihen liittyviä muistiinpanoja. Aineiston läpikäymisen jälkeen yhdistin toistuvia sanoja tai niihin viittaavia ilmaisuja samaan ryhmään, jotka erottelin alkuun eri värisiin sarakkeisiin taulukossa. Yhdistelin väriryhmiä ja muutin jääneet värit lopulta omiksi teemoiksi. Pääteemoja oli yhteensä kolme, jotka ovat oma arki, toimijuus ja osallisuus. Teemojen nimeämisessä hyödynsin teemahaastattelussa käytettyjä teemoja, kuitenkin huomioiden, että nimet ovat sisältöihinsä sopivia. Muodostin jokaisesta pääteemasta vielä alateemoja, joihin sisällytin koodit eli toistuvat kohdat aineistosta. Tein jokaisesta teemasta vielä lyhyet tulkinnat osaksi taulukkoa.

8 Aineiston analyysin tulokset

8.1 Tutkimukseen osallistuneiden taustaa

Haastatteluun osallistuneet henkilöt ovat kaikki asuneet samassa asumisyksikössä lähes yhtä pitkään. Itsenäisesti liikkuminen ja tuen tarve erilaisiin aktiviteetteihin, esimerkiksi kotitöihin, on vaihtelevaa. Tämä voi osittain vaikuttaa haastatteluista laadittaviin johtopäätöksiin ja kehittämisehdotusten toteuttamisen mahdollisuuksiin. Asumisyksikön resurssit sekä kiireellisyys voivat myös rajoittaa ehdotusten toteuttamista jonkin verran. Jokainen haastateltava käy myös arkisin päivätoiminnassa, joka tarjoaa mahdollisuuksia eri toimintoihin osallistumiseen ja vuorovaikutukseen. Haastatteluun vastanneilla oli kuitenkin vaihteleva määrä vapaa-ajalla, asumisyksikön ulkopuolella toistuvia aktiviteetteja.

8.2 Temaattisen analyysin tulokset

Haastattelun aineiston temaattisen analyysin pohjalta voidaan eritellä saatuja tuloksia teemojen mukaan, jotka ovat oma arki, osallisuus ja toimijuus. Omaan arkeen liittyvissä kysymyksissä kävi ilmi, että haastateltavat kokivat asumisyksikössä asumisen viihtyisenä ja heillä oli kokemuksia toimimisesta jossakin itselle mieluksassa ja tärkeässä toiminnassa. Lisäksi jokainen haastateltava ilmaisi, että he tekevät mielellään kotitöitä. Itselle mieluksaan tekemiseen osallistuminen ja positiiviset kokemukset asumisyksiköstä vahvistavat haastateltujen asukkaiden motivaatiota osallistua arjen toimintaan.

Siivoon ja pesen pyykkii - - mä tykkään tehdä niitä (H2).

Osallisuutta käsittelevässä osiossa ensimmäinen kysymys liittyi osallistumiseen, ja se jakoi vastauksia kahteen eri osaan. Kysyttäessä halukkuudesta osallistua enemmän johonkin tekemiseen, puolet vastasi myönteisesti, ja toivoi enemmän yhteistä tekemistä kuten ulkoilua tai lisää kotitöitä. Toinen puolisko taas vastasi, että oli tyytyväinen nykyiseen tekemisen tarjontaan asumisyksikössä. Tyytyväisyyteen voi liittyä vahvasti se, että samat haastateltavat ilmaisivat osallistuvansa asumisyksikön ulkopuolella tapahtuvaan ohjattuun vapaa-ajan toimintaan.

Osallisuus -teeman toisessa kysymyksessä selvitin kannustetuksi tulemisen kokemuksia, johon kaikki vastasivat saavansa arjessa kannustusta. Kannustus ilmeni positiivina

ilmauksina, joilla voidaan viitata kehuihin sekä ohjaajan läsnäolona. Haastateltavat vastasivat, että kannustusta saa ohjaajilta, ja yksi haastateltava kertoi, että kehut tuntuvat mukavalta ja auttaa jaksamaan.

Kyllä ohjaajat kannustaa, ne aina kehuu (H1).

Toimijuutta koskevissa kysymyksissä vastaukset vaihtelivat hieman vastaajien välillä, mutta niissä oli myös paljon samankaltaisuuksia. Suurin osa haastateltavista koki, että he voivat kysyä apua päätöksenteossa tai muussa vaikeassa tilanteessa aina tarvittaessa, ja he kokevat myös saavansa sitä. Haastattelussa ei kuitenkaan selvitetty tarkemmin, kuinka usein tai miten suurta avun tarve on, joka voi resursseista johtuen vaikuttaa avun saatavuuteen.

No kyllä saa apua jos vaan ikinä pyytää (H2).

Osa puolestaan koki, että joskus ei ehditä auttaa. Kysyessäni tarkennusta asiaan, haastateltava kertoi että joskus täytyy odottaa, mutta kuitenkin ilmaisi että apua voidaan pyytää ja yleensä apua saadaan. Kysyttäessä kuulluksi tulemisesta, jokainen vastasi heidän tulevan kuulluksi, mikäli heillä on jokin asia tai mielipide kerrottavana. Yhdestä haastattelusta nousi ilmi, että on mukavaa kertoa omasta päivästä, kun joku kuuntelee.

Taulukko 1 Teemoittelu

Pääteema	Alateema	Koodit	tulkinta
Oma arki	Viihtyminen, Mieluisa tekeminen	Kotitöiden tekeminen myönteisesti, Itselle mieluisasta tekemisestä nauttiminen, Kiinnostus yhdessä tekemiseen	Kotitöihin osallistuminen ja itseään kiinnostavien asioiden tekeminen lisäävät arjen viihtyvyyttä ja vahvistavat omaa itsenäisyyttä.
Osallisuus	Kannustaminen, Osallistuminen, Yhteisöllisyys	Kannustuksen saaminen ja kokeminen hyväksi, Halu osallistua enemmän toimintaan, Halu tehdä yhdessä, Kokemus että omassa arjessa on riittävästi toimintaa	Positiivinen vuorovaikutus madaltaa kynnystä osallistua. Kannustus ja yhdessä tekeminen ovat keinoja osallisuuden vahvistamiseen. Osallisuuden kokemukset edesauttavat yksin ja yhdessä tekemiseen, joka mahdollistaa toimijuuden toteutumisen.
Toimijuus	Kuulluksi tuleminen, Päätöksenteko	Mielipiteiden kuunteleminen, Avun saaminen päätöksiin tarvittaessa, mahdollisuus päättää omista asioista	Tieto avun tarjolla olemisesta voi rohkaista ja lisätä toimijuuden kokemuksia. Valinnanmahdollisuus ja oman mielipiteen esille tuominen vahvistavat ymmärrystä omasta itsenäisyydestä sekä vallasta vaikuttaa omaan elämään.

8.3 Toiminnan merkitys arjessa

Tuloksista voidaan tehdä muutamia merkittäviä nostoja, jotka ovat arjen ja toiminnan kannalta merkittäviä. Aktiivinen osallistuminen erilaisiin tehtäviin asumisyksikössä, kui-

tenkin omat mieltymykset huomioiden, on vahvasti yhteydessä toimijuuden toteutumiseen ja itsenäisemmän elämän tavoitteluun. Tekemisen vaihtoehdot niin yksilönä kuin yhteisönä tuntui kaikista haastateltavista positiiviselta asialta, joka voidaan yhdistää ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Lisäksi positiivinen vuorovaikutus koettiin arkea parantavaksi tekijäksi. Myös tieto saatavasta tuesta ja avusta oli kaikkien tiedossa, lisäten mahdollisuuksia toteuttaa omaa arkea itsenäisemmin, mahdollistaen matalammalla kynnyksellä eri toimintoihin osallistumisen.

8.4 Toiminnan kehittäminen

Saatujen tulosten avulla voidaan lisätä tietoisuutta asukkaiden toimijuuden ja osallisuuden kokemuksista omassa arjessa, ja sitä kautta kehittää asumisyksikön toimintaa entistäkin asiakaslähtöisemmäksi. Haastatteluista nousi muutamia kohtia, jotka voidaan halutessaan ottaa tarkasteluun. Ohjaamisen ja avun saaminen koettiin lähes kaikkien haastateltavien mielestä toteutuneeksi, mutta yhden haastattelun kohdalla nousi myös kokemus näiden saavuttamattomuudesta. Kiireellisyys tai resurssien tilapäinen vähäisyys voivat olla syitä tällaisten yksittäisten kokemusten syntyymiseen, joten asiakkaiden riittävä yksilöllinen tukeminen ja poikkeustilanteiden ilmaisu selkeästi ja ymmärrettävästi voivat parantaa kokemuksia vuorovaikutustilanteiden jälkeen. Tilanteen selittäminen asiakkaalle ymmärrettävällä tavalla lisää heidän tietoisuuttansa heitä ympäröivistä tapahtumista.

Jokainen haastateltava osoitti tyytyväisyyttä arjessa toteutettuihin toimintoihin ja aktiviteetteihin, ja ilmaisi kiinnostuksen myös osallistua yhteisiin toimintahetkiin. Tätä tietoa voidaan hyödyntää suunnittelemalla yhdessä asukkaiden kanssa monipuolista toimintaa niin asumisyksikössä kuin sen ulkopuolellakin. Yhdessä suunnittelu voi lisätä asukkaiden osallisuuden kokemuksia ja toimintoihin osallistuminen puolestaan vahvistaa toimijuutta.

9 Johtopäätökset

Aineiston analyysin tuloksissa kävi ilmi, että arjen toimintoihin osallistuminen lisää osallisuuden ja toimijuuden kokemuksia. Haastateltavat kokivat asumisyksikön arkeen kietoutuvat tekemiset mielekkäiksi. Erityisesti toistuvat, rutiininomaiset toiminnot kuten kotitöihin osallistuminen osoittautuivat positiiviseksi kokemukseksi jokaisen osallistujan kohdalla. Tottumus toimia tietyllä tavalla voi luoda toimijalle kokemuksen osaamisesta

ja pystymisestä, lisäten toimijuuden tunnetta. Toimijuuden vahvistuessa toimija voi kokea uusia käsityksiä omista mahdollisuuksista ja valinnoista (Ojala & Palmu & Saari-
nen, 2009: 21).

Positiiviset vuorovaikutustilanteet voivat myös olla yksi tekijä, jonka kautta osallistumista ja osallisuutta voidaan vahvistaa, sillä kannustus ja läsnäolo madaltavat kynnystä osallistua eri toimintoihin. Osallistumisen mahdollisuudet ovat yhteydessä myös kuulluksi tulemiseen, sillä yksilö tulee useimmiten nähdyksi ja kuulluksi toimintaan osallistuessaan ollessaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa (THL, 2023a: 17). Osallisuuden toteutumisen kriteereinä on positiiviset vuorovaikutustilanteet ja aito kuulluksi tuleminen, joten voidaan todeta, että haastateltavien kertomat kokemukset kannustuksesta, tekemiseen osallistumisesta ja muiden kanssa vuorovaikutuksesta ovat mahdollisesti olleet tekijöitä heidän osallisuutensa toteutumisessa.

Ohjauksen ja avun saatavuus ovat merkittäviä tekijöitä siihen, että toimijuudelle auke-
nee mahdollisuuksia vahvistua. Haastatteluun osallistuneet ilmaisivat, että he saavat
pyydettyä lähes aina apua erityisesti päätöksentekoon liittyvissä asioissa. Näin ol-
len asiakkailta voidaan olettaa olevan resursseja ja tukea asumisyksikössä, joiden
avulla he voivat tehdä omia valintoja ja toteuttaa itseään. Valintojen tekeminen lisää it-
senäisyyden kokemuksia ja ymmärrystä vallasta omaan elämään liittyviin asioihin.

Haastattelun osallistujat, jotka ilmaisivat tekevänsä aktiivisesti asioita myös asumisyksi-
kön ulkopuolella eivät kokeneet yhtä suurta tarvetta tehdä enemmän asioita kotona.
Toiminnan suunnittelussa on hyvä huomioida myös yksilölliset tarpeet, jotka voivat
näyttäytyä haluna tehdä enemmän tai puolestaan valita vapaaehtoisesti pois jättäyty-
minen. Näin ollen yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ja asukkaiden toiveisiin ja toimin-
takykyyn sovelletun toiminnan järjestäminen sekä niihin sopivalla tavalla vastaaminen
on avainasemassa, kun tietoisesti halutaan kehittää työskentelytapoja, joilla voidaan
vaikuttaa osallisuuden ja toimijuuden vahvistamiseen. Asumisyksikössä enemmän ai-
kaa viettäville, tekemistä toivoville voidaan mahdollisuuksien mukaan tarjota enemmän
aikaa arjen askareisiin tai järjestettyyn ohjelmaan kuitenkin mielipidettä ja vapaaehtoi-
suutta kunnioittaen.

10 Eettisyys ja luotettavuus

Tässä opinnäytetyössä on noudatettu tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeistuksia. TENK:in Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkimuksessa tulisi noudattaa muun muassa rehellisyyttä, eettisesti kestäviä tutkimusmenetelmiä sekä tarkkuutta kaikissa tutkimuksen vaiheissa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023: 11-13). Opinnäytetyön luotettavuutta lisää ajankohtaisten tutkimusten, kirjallisuuden ja lainsäädännön hyödyntäminen. Toisaalta luotettavuuteen voi vaikuttaa samojen tutkijoiden eri teosten hyödyntäminen tässä opinnäytetyössä. Lisäksi tutkijan oma objektiivinen suhtautuminen voi vaikuttaa

Opinnäytetyössä on huomioitu myös sosiaalialan ammattieettiset ohjeet, joita jokaisen sosiaalialan ammattilaisen tulisi työssään noudattaa. Koen, että opinnäytetyötä tehdessä näiden ammattieettisten ohjeiden noudattaminen lisää eettisyyttä, sillä tutkimuskohteena on sosiaalialan asiakasryhmä sekä toimintaympäristö. Jokaisessa tutkimuksen vaiheessa on kunnioitettu kaikkien osallisten ihmisarvoa, henkilökohtaista vapautta sekä luottamusta, jotka ovat osana sosiaalialan eettisiä periaatteita (Talentia 2022).

Opinnäytetyöhön on haettu tutkimusluvut Helsingin Diakonissalaitoksen tutkimuseettiseltä toimikunnalta sekä Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueelta. Opinnäytetyöhön sisältyi haastattelu, jota ennen haastateltavien suostumus varmistettiin tutkimustiedotteen sekä suostumuslomakkeen läpi käymisellä, johon on sisällytetty kaikki tarvittava tutkittavien informointiin. Tutkittaville selvennettiin opinnäytetyön aihe, tavoite, osallistumisen vapaaehtoisuus, henkilötietojen käsittely sekä tiedon anonymisointi, haastatteluiden nauhoittaminen, tutkimuksen tuloksista tiedottaminen sekä aineiston hävittäminen. Tutkimustiedote sekä suostumuslomake on kirjoitettu selkokielellisesti, jonka lisäksi ne käytiin haastateltavien kanssa yhdessä läpi ennen kirjallisen suostumuksen antamista. Näin voidaan turvata osallistujien suostumuksen varmistaminen ja tutkimuksen ja siihen liittyvien vaiheiden ymmärtäminen.

Haastatteluiden nauhoituksen tarkoituksena on parantaa aineiston käsittelyn luotettavuutta ja selkokielellisellä tavalla puhuminen ja haastateltavan kommunikatiivisen kompetenssin arviointi pitkin haastattelua mahdollistaa molemmin puolisen ymmärryksen ja tulosten mahdollisimman todenmukaisen tulkinnan. Haastattelutilanteessa toisen osapuolen kommunikaation tarkastelun avulla voidaan mahdollistaa keskustelun muuttaminen selkeämmäksi sekä auttaa toista osapuolta kontekstualisoimaan haastattelukysymyksiä. (Teittinen, 2006: 59-60.) Kysyin varmistusta omille tulkinnoilleni, jonka lisäksi

hidastin tarvittaessa puhetta sekä mukautin haastattelukysymyksen yksinkertaisempaan muotoon, mikäli haastateltava ei osoittanut ymmärtävänsä sitä.

11 Pohdinta

Kehitysvammaisten henkilöiden toimijuuden ja osallisuuden tukeminen on aiheena ajankohtainen, ja se ansaitsee enemmän julkista keskustelua ja vankempaa suhtautumista, jotta vammais sektorilla saataisiin asiakkaiden hyvinvointia tukevia muutoksia niin palveluissa kuin yhteiskunnallisessa suhtautumisessakin. Uuden vammais palvelulain tullessa voimaan tänä vuonna, huomion olisi hyvä kiinnittyä tuleviin muutoksiin ja kuinka ne vaikuttavat kehitysvammaisten jokapäiväiseen elämään sekä toimijuuden ja osallisuuden toteutumiseen.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää kehitysvammaisten asukkaiden toimijuuden ja osallisuuden kokemuksia teemahaastattelun avulla. Saadut tulokset olivat melko odotettavissa olevia sen suhteen, että olin osannut varautua haastatteluaineiston mahdolliseen niukkuuteen sekä yksipuolisuuteen. Tuloksista voitiin kuitenkin todeta, että ne vastasivat hyvin teoreettisessa viitekehyksessä hyödynnettyä teoriaa samasta aihekokonaisuudesta. Esimerkiksi asukkaiden osallisuuden ja toimijuuden toteutumista asumisyksikössä kuvastaa hyvin kokemukset arjen viihtyvyydestä mieleisen toiminnan, positiivisen vuorovaikutuksen sekä kuulluksi tulemisen kautta. Myös valinnanmahdollisuudet koskien omaa arkea ja toimintaa voidaan nähdä vahvistavan itsenäisyyttä sekä toimijuutta.

Koen, että teemahaastattelun tulosten sekä teoreettisen viitekehysten käsittelyn jälkeen tutkimuskysymyksiin löytyi vastaukset tässä opinnäytetyössä. Haastattelun tuloksissa ei välttämättä tullut kovin poikkeavia tai uusia asioita esille, mutta niiden avulla voitiin kuitenkin arvioida toimijuuden ja osallisuuden ilmentymistä käytännönläheisellä tavalla. Lisäksi tulosten myötä oli mahdollista saada ajankohtaista tietoa Rinnekodit Mäntylän asukkaiden kokemuksista heidän omasta arjestansa. Saatua tutkimustietoa ei ole mahdollista yleistää pienen otoksen takia sekä tutkimuksen keskittyessä vain yhden asumisyksikön toimintaan, mutta yleisemmällä tasolla tutkimuksesta voidaan saada uusia näkökulmia tai oivalluksia ohjaamiseen sekä vammaisille henkilöille suunnattujen palveluiden kehittämiseen. Toimijuuteen ja osallisuuteen syvemmin tutustuminen voi olla myös avuksi ohjaamistyössä kehittymiseen.

Opinnäytetyöprosessin edetessä törmäsin moneen esteeseen, jotka hidastivat työskentelyä. Osittain työskentely tuntui ajoittain vaikealta, kun tehtävänä oli itselle alkuun täysin vieraita asioita, kuten tutkimusluvan hankkiminen ja siihen liittyvien asioiden selvittäminen sekä ylipäättään tutkijan roolissa toimiminen. Haastattelutavan tai sen aineiston analyysimenetelmän valikoiminen sekä teoriapohjan rajaaminen olivat erityisen aikaa vieviä. Niihin tutustumiseen ja hahmotteluun olisi voinut käyttää enemmän aikaa, jotta niiden hallinnan omaksuisi paremmin osaksi omaa ammatillista osaamista.

Haastattelun pyrkimyksenä oli tuoda esille mahdollisimman kuvailevasti asukkaiden omakohtaisia kokemuksia. Vaikka olin etukäteen valmistautunut kysymyksillä ja mahdollisilla jatkokysymyksillä, ei keskustelun eteenpäin vieminen aina mennyt toivotusti. Tiedon saanti osoittautui ajoittain hankalaksi, sillä saadut vastaukset olivat lyhyitä ja yksinkertaisia, eikä jatkokysymysten esittäminen aina lisännyt tiedon saantia. Tulosten arviointi oli osittain tästä syystä hyvin omaan tulkintaan nojautuvaa ja jo olemassa olevaan teoriaan peilaamista.

Opinnäytetyön prosessin vaiheita läpi käyden, olisi ollut hyvä käyttää enemmän aikaa erityisesti haastatteluosion toteuttamiseen. Haastattelukysymyksiä olisi voinut käydä etukäteen läpi haastateltavien kanssa, ja niitä olisi voinut olla useampi tarkempien tulosten ja syvällisemmän analyysin saamiseksi. Myös opinnäytetyön toteutuksen aika-
tauluun olisi ollut hyvä varata paljon enemmän aikaa. Tutkimuslupaprosessit sekä teoreettisen viitekehyksen aineistojen kerääminen veivät yllättävän paljon aikaa, johon en ollut täysin varautunut.

Lähteet

Braun, V. & Clarke, V. 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3. <[tandfonline.com/doi/epdf/10.1191/1478088706qp063oa?needAccess=true](https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa)> Viitattu: 7.3.2025. 79-93.

Hautala, S. & Kivistö, M. & Tarvainen, M. & Teittinen, A. (toim.) 2021. *Vammaiset ihmiset kansalaisina*. Tampere: Vastapaino.

Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) 2010. *Hyvinvoinnin uusi politiikka. Johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin*. Teoksessa Teittinen, A. Helsinki. Diakonia-ammattikorkeakoulu. 254.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2022. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Humalisto, N. & Mesiäislehto, V. & Katsui, H. 2024. Avenues for disability inclusion in climate and biodiversity action. *Publications of the Ministry for Foreign Affairs* 2024:3. Helsinki: Ministry for Foreign Affairs of Finland. 9-13.

Juuti, P. & Puusa, A. (toim.) 2020. *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Tallinna: Gaudeamus. 21.

Jyrkämä, J. 2008. Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi. *Gerontologia*, 4. Viitattu: 10.8.2024.

Kauppila, P. A. & Silvonen, J. & Vanhalakka-Ruoho, M. 2015. *Toimijuus, ohjaus ja elämänkulku*. Helsinki: Kopia Niini Oy. <https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/15099/urn_isbn_978-952-61-1747-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu: 20.10.2024.

Kivistö, M. 2014. *Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä*. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto.

Mietola, R. & Vehmas, S. 2022. *Vaikeasti kehitysvammaisen arki ja ihmisyyys*. Tallinna: Gaudeamus.

Nivala, E. & Ryytänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus. 95.

Nussbaum, M. & Sen, A. 1993. The quality of life. Oxford: Clarendon press.

Ojala, H. & Palmu, T. & Saarinen, J. 2009. Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa – Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Tampere: Vastapaino. 13–38.

Rinnekodit oy. Kehitysvammopalvelut aikuisille. Verkkosivusto. <<https://www.rinnekodit.fi/palvelumme/kehitysvammopalvelut-aikuisille/>>. Viitattu: 5.8.2024.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Vammaispalvelulain uudistaminen. <<https://stm.fi/vammaispalvelulaki>>. Viitattu 10.3.2025.

Talentia 2022. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. <<https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a>>. Viitattu 10.3.2025. 7-11.

Teittinen, A. 2006. Vammaisuuden tutkimus. Helsinki: Yliopistopaino. 57.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2023a. Osallisuuden edistäjän opas. <[://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146717/URN_ISBN_978-952-408-088-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146717/URN_ISBN_978-952-408-088-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y)>. Viitattu 10.3.2025. 17-21.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitost 2023b. Vammaisuus. Vammaispalvelujen käsikirja. <<https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisuus>>. Viitattu: 8.5.2024.

Tilastokeskus. Kvalitatiivinen tutkimus. Verkkosivut. <https://stat.fi/meta/kas/kvalit_tutkimus.html>. Viitattu 12.2.2025.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. <https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf>. Viitattu 10.3.2025. 11-13.

Valjakka, S. & Nurmi-Koikkalainen, P. & Anttila, H. & Konttinen, J-P. 2013. Neurologisesti pitkäaikaissairaiden ja vammaisten ihmisten asumisen selvitys. Asumispalvelusäätiö ASPA. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Vammaispalvelulaki 675/2023. Finlex. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230675>>. Viitattu: 8.5.2024.

Vanhalakka-Ruoho, M. 2014. Toimijuus elämäkulussa – Ohjaustyön perusta? Aikuis-
kasvatus 34: 3. <<https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/94099/52777>>. Viitattu:
10.9.2024. 192-199.

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016. Finlex. Viitattu: 7.5.2024.

Åberg, L. 2021. Kehitysvammaisuus. Duodecim Terveyskirjasto. <<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00556>>. Viitattu: 8.5.2024

Liite 1. Haastattelurunko

Kehitysvammaisen asiakkaan toimijuuden tukeminen Haastattelurunko

---

Taustakysymyksiä

- Millaista Mäntylässä on sinun mielestäsi asua?

Teema 1. Oma arki

- Osallistutko kotitöihin? (Jos kyllä, millaisiin?)
- Millainen tekeminen kotona on sinulle tärkeää?

Teema 2. Osallisuus

- Millaiseen tekemiseen haluaisit osallistua enemmän?
- Miten sinua kannustetaan arjessa?

Teema 3. Toimijuus

- Auttaako joku sinua kun sinun tarvitsee tehdä päätöksiä? (Kuka?)
- Tuntuuko sinusta että sinun mielipiteitäsi kuunnellaan?

Lopuksi

- Haluaisitko vielä kertoa jotakin tähän haastatteluun liittyvää?